

Hans-Peter Klausch

Οι 999άρηδες

Οι μονάδες Ανεπιθύμητων της Βέρμαχτ
και η συμβολή τους στον αντιφασιστικό αγώνα
(1942-1945)

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΔΑΝΑΗ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ-ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΙΑΣΟΝΑΣ ΧΑΝΔΡΙΝΟΣ

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

ANNA MARIA ΔΡΟΥΜΠΟΥΚΗ

ΚΕΔΡΟΣ

Hans-Peter Klausch: *Οι 999άρηδες. Οι μονάδες Ανεπιθύμητων της Βέρμαχτ και η συμβολή τους στον αντιφασιστικό αγώνα (1942-1945)*

Τίτλος πρωτοτύπου:

Hans-Peter Klausch: *Die 999er. Von der Brigade «Z» zur Afrika-Division 999: Die Bewährungsbataillone und ihr Anteil am antifaschistischen Widerstand*

ISBN 978-960-04-5235-8

Μετάφραση: Δανάη Παναγιωτοπούλου

Επιστημονική επιμέλεια-Πρόλογος: Ιάσοντας Χανδρινός

Επίμετρο: Άννα Μαρία Δρουμπούκη

Υπεύθυνη Τμήματος Επιμέλειας-Διόρθωσης: Μαρία Σπανάκη

Επιμέλεια-διόρθωση: Σοφία Αλεξάκη

Ηλεκτρονική σελιδοποίηση-διόρθωση: Νικολέττα Δουλάμη

© Για την έκδοση στα ελληνικά, Εκδόσεις Κέδρος Α.Ε., 2022

Κέδρος Εκδοτική Α.Ε.

Γ. Γενναδίου 3

Αθήνα 106 78

τηλ. 210 38 09 712-14 • φαξ 210 33 02 655

www.kedros.gr • www.facebook.com/kedros.gr

e-mail: books@kedros.gr

1. Η προϊστορία

Η εξύψωση και η εξιδανίκευση κάθε έννοιας σχετικής με τις ένοπλες δυνάμεις αποτέλεσε χαρακτηριστικό γνώρισμα του γερμανικού φασισμού. Αυτό καταγράφηκε στα νομικά κείμενα και στις ανακοινώσεις που δημοσίευσαν οι ναζί όταν επανέφεραν την καθολική στράτευση. Έτσι, στην εισαγωγή του Κρατικού Στρατιωτικού Κώδικα (Wehrstaatsrecht) αναφέρονται τα εξής:

«Ο στρατιωτικός νόμος της 21ης Μαΐου 1935 [...] βασίζεται στην εξής αρχή: Η στρατιωτική θητεία αποτελεί τιμή για τον γερμανικό λαό. Μας συνδέει με το αρχαίο γερμανικό ιδεώδες. Για τους προγόνους μας αποτελούσε ύψιστη τιμή ο ένοπλος αγώνας υπέρ του γένους, για τη φυλή και τα εδάφη της. Πέρασαν δύο χιλιάδες χρόνια, έως ότου αυτή η αντίληψη αποκτήσει και πάλι αξία στην εθνικοσοσιαλιστική Γερμανία».¹

Σε αντίθεση με το δόγμα «Η τιμή ως υπέρτατη αρχή της γερμανικής συμπεριφοράς»² ορίστηκε από τους ναζί η έννοια του «ανάξιου πολεμικής υπηρεσίας» (Wehrunwürdigkeit) με τον στρατιωτικό νόμο της 21ης Μαΐου 1935. Το άρθρο 13 όριζε:

1. Kurt Wagner, Hans Fritz Röder (επιμ.), *Das gesamte deutsche Wehrrecht. Ergänzbare Sammlung aller wehrrechtlichen Vorschriften*, 7 τόμοι. Βερολίνο, 1936-1943, τ. 1, Α, σ. 1.

2. Ό.π.

«Ανάξιος πολεμικής υπηρεσίας και ως εκ τούτου αποκλειόμενος από την εκπλήρωση του στρατιωτικών του υποχρεώσεων είναι εκείνος ο οποίος: α) έχει τιμωρηθεί με ποινή φυλάκισης, β) στερείται τα πολιτικά τιμητικά δικαιώματα, γ) δεν υπόκειται στα μέτρα ασφάλειας και βελτίωσης σύμφωνα με το άρθρο 42α του Ποινικού Κώδικα του Ράιχ, δ) έχει υποπέσει στην κατηγορία της αναξιοσύνης λόγω πρότερης καταδίκης από στρατιωτικό δικαστήριο, ε) έχει καταδικαστεί για δραστηριότητα εναντίον του κράτους».³

Ο αποκλεισμός συγκεκριμένων ομάδων από τη στρατιωτική θητεία δεν χαρακτηρίζει ειδικά τον φασισμό· σε γενικές γραμμές, συνιστά κοινό τόπο στη γερμανική στρατιωτική Ιστορία μέχρι και σήμερα και συνήθως εισάγεται με σκοπό τη διαφύλαξη του «[πολεμικού] ηθικού και του κύρους» του στρατεύματος. Ωστόσο, η εθνικοσοσιαλιστική δικτατορία στοχοποίησε ιδιαίτερα εκείνους οι οποίοι, λόγω των αντιφασιστικών τους αντιλήψεων και της θαρραλέας δράσης τους υπέρ της ειρήνης και της δημοκρατίας, διώκονταν από τους ναζί. Η ρητή αναφορά στην αναξιοσύνη λόγω καταδίκης για «δραστηριότητα εναντίον του κράτους» είχε στόχο να συμπεριλάβει εκείνους τους αντιπάλους του καθεστώτος των ναζί που αντί για ποινές κάθειρξης είχαν τιμωρηθεί «μόνο» με προσωρινή φυλάκιση.

Αργότερα θεσπίστηκαν εφαρμοστικές διατάξεις, σύμφωνα με τις οποίες οι υπόχρεοι στράτευσης που η προηγούμενη ποινή τους λόγω «δραστηριότητας εναντίον του κράτους» ήταν μικρότερη από εννέα μήνες κράτησης εξαιρούνταν από τον αποκλεισμό της υπηρεσίας ως ανάξιοι. Οι ναζί περιέγραψαν το σκεπτικό αυτών των μέτρων ως εξής:

«α) Ο δράστης που καταδικάστηκε για σχετικά ασήμαντο παράπτωμα δεν πρέπει να αποκλειστεί από την εκπλήρωση του

3. *Ο.π.*, σ. 19.

τιμητικού του καθήκοντος προς τον γερμανικό λαό, καθώς αυτό θα προκαλούσε μεγαλύτερη βλάβη στην εθνολαϊκή κοινότητα (Volksgemeinschaft),

β) οφείλουν να αντιμετωπιστούν οι προσπάθειες εκείνων που διαπράττουν σκόπιμα ή σσονος σημασίας πολιτικά παραπτώματα, με στόχο να αποφύγουν τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις».⁴

Η ένταξη στην κατηγορία του ανάξιου συνοδευόταν από ένα μπλε δελτίο αποκλεισμού. Αυτό συμπληρωνόταν κατά την ιατρική εξέταση, και ο εν λόγω πολίτης είχε δικαίωμα να υποβάλει ένσταση, ώστε να αρθεί ο αποκλεισμός. Οι κανονισμοί που αφορούσαν τις εξαιρέσεις επιδίωκαν να δώσουν σε κάποιους μέχρι πρότινος «ανάξιους», που είχαν εξελιχθεί σε νομοταγείς πολίτες και «συνειδητούς οπαδούς» του εθνικοσοσιαλιστικού κράτους, «τη δυνατότητα να αποδείξουν την αξία τους ενώπιον του εχθρού».⁵ Σε αυτή την περίπτωση, οι εν λόγω πολίτες επιστρατεύονταν στα «μάχιμα στρατεύματα» (δηλαδή όχι σε υπηρεσίες στα μετόπισθεν) που ανήκαν στις κανονικές μονάδες της Βέρμαχτ. Οι ναζί γνώριζαν ότι τέτοιες ενστάσεις θα προέρχονταν σχεδόν αποκλειστικά από ποινικούς. Σε γενικές γραμμές, οι αντιφασίστες ευχαρίστως απαλλάσσονταν από το καθήκον να υπηρετήσουν τον στρατό της Γερμανίας του Χίτλερ. Με στόχο την ένταξη στον στρατό ατόμων που είχαν προηγουμένως καταδικαστεί για ελαφρύτερα πολιτικά παραπτώματα, για τα οποία υπήρχε η πεποίθηση ότι μπορούν να χρησιμεύσουν στο μέτωπο, ορίζονταν, εκτός από τα παραπάνω, τα εξής:

«Εάν υπάρχει καταδικαστική απόφαση δικαστηρίου για εχθρική προς το κράτος δράση [...], σύμφωνα με την οποία δικαιολογεί-

4. *Ο.π.*, τ. 2, σ. 2.

5. Γερμανικό Ομοσπονδιακό Αρχείο (Bundesarchiv) [στο εξής: BArch], RH 15/228, Ανώτατη Διοίκηση Βέρμαχτ (OKW), Γραφείο Επιχειρήσεων, διαταγή 5410/41, «Εφαρμογή διατάξεων για την επιστράτευση της κλάσης του 1923», 14.5.1941, σ. 6.

ται [...] εξαίρεση, και εάν ο αιτών δεν υποβάλει ο ίδιος αίτηση [...], τότε ο διοικητής της αρμόδιας στρατιωτικής περιφέρειας (Wehrbezirkskommandeur), σε συνεννόηση με τις τοπικές αστυνομικές Αρχές, μπορεί να εισηγηθεί έγκριση της εξαίρεσης».⁶

Αυτό, όμως, ήταν δυνατόν να γίνει μόνο για όσους είχαν καταδικαστεί σε κράτηση για πολιτικούς λόγους. Όσοι εντάσσονταν σε αυτές τις διατάξεις στέλνονταν και εκείνοι, μετά την εκπαίδευσή τους στα «μάχημα τμήματα», σε κανονικές μονάδες της Βέρμαχτ. Η μονάδα ενημερωνόταν με ειδικό έγγραφο για τον μέχρι πρότινος ισχύοντα χαρακτηρισμό του στρατιώτη ως ανάξιου, καθώς και για τον λόγο της μετάθεσης («δοκιμασία σε πολεμικό μέτωπο»), κάτι που συχνότατα μπορούσε να σημαίνει θητεία σε ιδιαίτερα επικίνδυνους τομείς.

Παρότι η Βέρμαχτ, σε γενικές γραμμές, πιεζόμενη από την ανάγκη επιστράτευσης όσο το δυνατόν περισσότερων νεοσύλλεκτων, ευχαρίστως εκμεταλλευόταν τις εξαιρέσεις για να πετύχει ευρύτερη στρατολόγηση, η Γκεστάπο τηρούσε για τους δικούς της λόγους μάλλον καχύποπτη στάση απέναντί τους. Πάνω απ' όλα φοβόταν ότι με αυτό τον τρόπο θα μπορούσαν να βρεθούν στον στρατό αντίπαλοι του ναζιστικού καθεστώτος που θα επιθυμούσαν να αναπτύξουν αντιφασιστική δράση. Σε μια έκθεση της Ανώτατης Κρατικής Υπηρεσίας Ασφαλείας του Ράιχ (Reichssicherheitshauptamt / RSHA), με ημερομηνία 30 Μαρτίου 1940, σημειώνονταν τα εξής:

«Ο διαφορετικός τρόπος που οι αστυνομικές Αρχές διαχειρίζονται τις αιτήσεις επιείκειας και επανάκτησης της ιδιότητας του άξιου υπηρεσίας με ωθεί να θέσω το εξής ζήτημα: Είναι υπαρκτός ο κίνδυνος άτομα, που σήμερα ακόμα είναι πολιτικά αναξιόπιστα και τους έχουν καταλογιστεί ποινές φυλάκισης λόγω κομμουνιστικής, μαρξιστικής ή άλλης εχθρικής προς το κράτος δράσης,

6. *Das gesamte deutsche Wehrrecht*, τ. 2, σ. 19.

από δική τους απόφαση ή ενεργώντας σύμφωνα με τις επιταγές εχθρικών προς το κράτος οργανώσεων, να διεισδύουν στο στράτευμα. Για να αποφύγουμε διαβρωτικές απόπειρες στην παρούσα συγκυρία, απαιτείται επιμελής και εις βάθος εξέταση της πολιτικής συμπεριφοράς που επιδεικνύει ο καταδικασθείς αφού εκτίσει την ποινή του. Για παράδειγμα, δεν αρκεί να διαπιστωθεί ότι, “αφού αφέθηκε ελεύθερος, ο κατηγορούμενος δεν εμφανίστηκε ξανά” ή ότι “δεν έγινε γνωστό κάτι το μεμπτό για το πρόσωπό του”. Πρέπει να ερευνήσουμε ενδελεχώς την πολιτική του συμπεριφορά, ακόμα και συζητώντας για τις θέσεις του κόμματος, ώστε να κερδίσουμε μια όσο το δυνατόν πιστή εικόνα της πραγματικής πολιτικής τοποθέτησης του κρινόμενου. Δεν πρέπει να αρνηθούμε σε πρώην παραβατικούς να εκπληρώσουν το στρατιωτικό τους καθήκον, όταν αυτό δικαιολογείται από το είδος, τον χρόνο και το μέγεθος του αδικήματος. Εάν όμως πρόκειται για πράκτορες του κομμουνισμού ή του μαρξισμού, κρίνονται απαραίτητα αυστηρότερα μέτρα». ⁷

Η Γκεστάπο έδινε μεγαλύτερο βάρος στα μέλη του Κομμουνιστικού Κόμματος Γερμανίας (Kommunistische Partei Deutschlands / KPD). Στη διάσκεψη της Βέρνης την άνοιξη του 1939, το KPD είχε τονίσει ρητά την αναγκαιότητα και τη σημασία της αντιφασιστικής αντιστασιακής δράσης μέσα στο στράτευμα. Ένα πρώτο βήμα θα μπορούσε να είναι η αίτηση επανάκτησης της ιδιότητας του «άξιου». Οι φόβοι της Γκεστάπο δεν ήταν αδικαιολόγητοι, όπως μαρτυρά ένα σημείωμα της Γκεστάπο από τον Μάιο του 1941 με βάση την εμπιστευτική αναφορά ενός πληροφοριοδότη:

«Από εμπιστευτική αναφορά (V-Meldung): Το θέμα του καθεστώτος του άξιου πολεμικής υπηρεσίας συζητείται αυτό τον καιρό έντονα στους κύκλους των πρώην κομμουνιστών. Ενώ κά-

7. BArch, R 22/2279, φ. 248.

ποιοι από αυτούς έχουν αποδεχτεί τον αποκλεισμό και είναι ευχαριστημένοι που δεν θα υπηρετήσουν στον στρατό, το μακράν μεγαλύτερο κομμάτι υιοθετεί την αντίθετη θέση και επιχειρεί να ανακτήσει την ιδιότητα του άξιου, με βάση τα παρακάτω δεδομένα:

1. Η προοπτική να χάσει η Γερμανία τον πόλεμο είναι ανύπαρκτη. Στην τελική φάση, είναι αναμενόμενο το 90% των πρώην κομμουνιστών να συλληφθούν, και όλοι γνωρίζουν τι τους περιμένει τότε. Αυτή τη μοίρα θα μπορούσαν να την αποφύγουν όντας μέλη της Βέρμαχτ.

2. Εάν υπάρξει σύγκρουση μεταξύ Γερμανίας και Σοβιετικής Ένωσης, θα ληφθούν αμέσως μέτρα εναντίον των πρώην κομμουνιστών. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση που οι πιθανότητες να νικήσει το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς αντιστραφούν εις βάρος του. Τότε οι ανάξιοι ίσως χρησιμοποιηθούν άοπλοι στα μετόπισθεν για εργασίες εκκαθάρισης και έτσι θα είναι περισσότερο εκτεθειμένοι στα πυρά του εχθρού από ό,τι οι στρατιώτες στην πρώτη γραμμή.

3. Αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την κατάληψη της εξουσίας από το προλεταριάτο οι πρώην κομμουνιστές να εκπαιδευτούν στα όπλα και να γνωρίζουν τη χρήση τους.

4. Το Κομμουνιστικό Κόμμα επιδιώκει να έχει τους ανθρώπους του στον στρατό. Αυτοί πρέπει να εργάζονται μυστικά εκεί για την πραγμάτωση των κομμουνιστικών επιδιώξεων.

Η πλειονότητα των ανάξιων πολεμικής υπηρεσίας κομμουνιστών επιθυμεί να παραπλανήσει και τις τοπικές και τις περιφερειακές οργανώσεις του NSDAP επιδεικνύοντας καλή διαγωγή, ώστε οι τελευταίες να συνηγορήσουν υπέρ της επιδίωξης των πρώτων να επανενταχθούν στους στρατεύσιμους. Διαπιστώθηκε σε μια σειρά περιπτώσεων ότι πρώην πράκτορες του κομμουνισμού, οι οποίοι εξακολουθούσαν να έχουν παράνομη δράση, κατάφεραν να αποσπάσουν θετική κρίση από την αρμόδια επιτροπή του κόμματος. Σε μια περίπτωση μάλιστα ένα τέτοιο στοιχείο έφτασε στη

θέση του αναπληρωτή υπεύθυνου εκδηλώσεων στο Πεδίο Εκδηλώσεων⁸ του Κόμματος».⁹

Στην πραγματικότητα, οι περιπτώσεις κομμουνιστών που προσπαθούσαν να επανακτήσουν την ιδιότητα του άξιου πολεμικής υπηρεσίας με πρόθεση ανάληψης παράνομης δράσης στους κόλπους του στρατού ήταν η εξαίρεση. Από την άλλη πλευρά, η Γκεστάπο γνώριζε ότι πολλές φορές οι εν λόγω αιτήσεις δεν γίνονταν από ατομική πρωτοβουλία, αλλά κατόπιν πίεσης εκ μέρους των διοικήσεων των στρατολογικών περιφερειών ή του ίδιου του NSDAP. Άλλοι αντιφασίστες κατέθεταν αίτηση επειδή προσπαθούσαν, εντασσόμενοι στη Βέρμαχτ, να αποφύγουν τις διώξεις της Γκεστάπο και άλλα μέτρα που θεωρούνταν πιθανά στο μέλλον. Άλλοι αιτούνταν να χαρακτηριστούν και πάλι άξιοι υπηρεσίας, ώστε να άρουν τις αρνητικές επαγγελματικές επιπτώσεις που είχε η ιδιότητα του ανάξιου. Θεωρούσαν ότι, έτοι κι αλλιώς, λόγω ηλικίας ή προβλημάτων υγείας τους δεν θα επιστρατεύονταν. Όλοι αυτοί οι παράγοντες οδήγησαν την Γκεστάπο – της οποίας η τοποθέτηση είχε πάντοτε ιδιαίτερη σημασία – να προβάλλει πολύ συχνά ενστάσεις όταν επρόκειτο να αποκατασταθούν κατάδικοι για πολιτικά αδικήματα, είτε έπειτα από δικό τους αίτημα είτε έπειτα από αίτημα της διοίκησης της στρατολογικής περιφέρειας.

Ο στρατός ευχαρίστως δεχόταν τις απορριπτικές προτάσεις της Γκεστάπο, προκειμένου να προφυλάξει το στράτευμα από τη «διάβρωση». Ωστόσο, μετά την κατάρρευση της στρατηγικής του «κεραυνοβόλου πολέμου» (Blitzkrieg) μπροστά στις πύλες της Μόσχας τον χειμώνα του 1941-1942, το χάσμα ανάμεσα στους δύο πυλώνες του Τρίτου Ράιχ έγινε ευκρινέστερο. Ενώ για την Γκεστάπο η παρακο-

8. Αναφέρεται στον χώρο εκδηλώσεων του NSDAP στη Νυρεμβέργη (Reichsparteitagsgelände), όπου από το 1933 πραγματοποιούνταν εορταστικές εκδηλώσεις του ναζιστικού καθεστώτος στις αρχές Σεπτεμβρίου. (Σ.τ.Ε.)

9. BArch, R 22/2279, φ. 298.

λούθηση και καταστολή του εσωτερικού πολιτικού αντιπάλου εξακολουθούσε να αποτελεί προτεραιότητα, ο στρατός χρειαζόταν όσο το δυνατόν περισσότερο «ανθρώπινο υλικό» για να αντιμετωπίσει τον εξωτερικό εχθρό. Οι απώλειες κατά την επίθεση στη Σοβιετική Ένωση τον χειμώνα του 1941-1942 ξεπέρασαν κάθε όριο και μάλιστα χωρίς να επιτευχθούν οι στρατηγικοί στόχοι. Στις 10 Οκτωβρίου 1941 η εφημερίδα *Völkischer Beobachter* (Λαϊκός Παρατηρητής) ανακοίνωνε διθυραμβικά στην πρώτη σελίδα: «Η μεγάλη ώρα ήρθε: Η εκστρατεία στην Ανατολή κρίθηκε!»¹⁰ Η έκταση αυτής της εσφαλμένης εκτίμησης αντικατοπτρίζεται στις ημερήσιες καταγραφές στο πολεμικό ημερολόγιο εκείνο τον χειμώνα. Στις 9 Δεκεμβρίου 1941 ο στρατηγός Φραντς Χάλντερ (Franz Halder), αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού (Heer), σημείωνε στο πολεμικό ημερολόγιο:

«Συζήτηση με τον στρατάρχη Φον Μποκ (von Bock). Ο Γκουντέριαν (Guderian) πληροφορεί ότι η κατάσταση του στρατεύματος είναι τόσο αβέβαιη, ώστε δεν γνωρίζει πώς θα αποκρούσει την επίθεση του εχθρού! Βαθιά κρίση στο στράτευμα. Το ηθικό του πεζικού έχει αποδυναμωθεί σοβαρά. Όλες οι διαθέσιμες εφεδρείες στα μετόπισθεν έχουν εξαντληθεί (μια τεθωρακισμένη μεραρχία αριθμεί μόλις 1.600 τυφεκιοφόρους!). Η Ομάδα Στρατιών χρειάζεται άντρες!»¹¹

Οι απώλειες αυξάνονταν αλματωδώς. Είχαν υπερβεί τα όρια ασφαλείας που είχαν οριστεί για τους πρώτους μήνες της εκστρατείας στο ανατολικό μέτωπο και δεν μπορούσαν να αναπληρωθούν με τα «διορθωτικά μέτρα» που άρχισαν να ισχύουν από τον Ιανουάριο του

10. *Völkischer Beobachter*, 10.10.1941, σ. 1.

11. Franz Halder, *Kriegstagebuch. Tägliche Aufzeichnungen des Chefs des Generalstabes des Heeres 1939-1942*, έκδοση της Ομάδας Έρευνας Στρατιωτικών Μελετών Στουτγάρδης (Arbeitskreis für Wehrforschung Stuttgart), τ. 3: «Der Rußlandfeldzug bis zum Marsch auf Stalingrad (22.6.1941-24.9.1942)», Στουτγάρδη 1964, σ. 336.

1942, όπως το «ξεζούμισμα» των βοηθητικών μονάδων ή η τοποθέτηση γυναικών σε υπηρεσίες στα επιτελεία, ώστε να αποδεσμευτούν άντρες για το μέτωπο. Οι συνολικά 340.000 απώλειες που κατέγραφαν τα γερμανικά στρατεύματα στα τέλη του Νοεμβρίου του 1941 έφτασαν τις 625.000 μετά την επιτυχημένη σοβιετική αντεπίθεση έξω από τη Μόσχα τον Δεκέμβριο.¹² Μεγάλο μέρος αυτών των απωλειών σχετιζόταν με κρυοπαγήματα, καθώς η στρατηγική του Blitzkrieg δεν είχε προβλέψει παράταση της εκστρατείας μέσα στον χειμώνα.

Για τη συμπλήρωση των κενών, η διαταγή της Ανώτατης Διοίκησης της Βέρμαχτ (Oberkommando der Wehrmacht / OKW) της 11ης Απριλίου 1942 όριζε ότι οι ανάξιοι που είχαν καταδικαστεί σε φυλάκιση μπορούσαν εφεξής «και χωρίς δική τους αίτηση να κριθούν άξιοι να υπηρετήσουν, εφόσον ήταν σωματικά ικανοί και υπήρχε η δυνατότητα να επιστρατευτούν αμέσως. Η διαταγή, η οποία δεν ίσχυε για όσους βρισκόταν σε καθεστώς εγκλεισμού, ορίζει επίσης:

«Εξετάζονται περιπτώσεις κάθειρξης μέχρι τρία έτη:

α) χωρίς άλλες προϋποθέσεις, εάν δεν έχουν υπάρξει προηγούμενες ή μεταγενέστερες σχετικές καταδίκες (για σοβαρά αδικήματα, π.χ. προετοιμασία πράξεων εσχάτης προδοσίας, έγκλημα εν ώρα καθήκοντος, οικονομικά εγκλήματα) ή όταν η ποινή κάθειρξης έχει μεταβληθεί ήδη σε φυλάκιση, χωρίς να έχει ανασταλεί η πολεμική αναξιότητα ή οι συνέπειες από την εφαρμογή της παραγράφου 31 του Ποινικού Κώδικα του Ράιχ.

β) σε περιπτώσεις κατά τις οποίες έχουν σημειωθεί σοβαρές καταδίκες πριν ή μετά, μόνο εφόσον ο μη αξιόμαχος διάγει μεγάλο χρονικό διάστημα χωρίς να υποπέσει σε παράπτωμα από την τελευταία καταδίκη και εξής (π.χ. εγκλήματα κατά της περιου-

12. Πρβλ. Burkhart Müller-Hillebrand, *Das Heer 1933-1945. Entwicklung des organisatorischen Aufbaus*, Φρανκφούρτη στο Μάιν 1969, τ. 3, σ. 20 και 28. Επίσης, Halder, *Kriegstagebuch*, τ. 3, σ. 431.

σίας, όπως κλοπή, υπεξαίρεση, απάτη και εγκλήματα ηθικού χαρακτήρα)». ¹³

Το γεγονός ότι συνυπολογίζονταν εξ αρχής και οι καταδικασμένοι έως τρία χρόνια για «εσχάτη προδοσία» δηλώνει, μεταξύ άλλων, ότι στην OKW θεωρούσαν πως ο σκληρός εγκλεισμός και η συστηματική αντιπροπαγάνδα του καθεστώτος δεν θα μπορούσαν να έχουν αφήσει ανεπηρέαστους ακόμα και τους αντιφασίστες, εξαναγκάζοντάς τους προφανώς να παραιτηθούν από τις ιδέες τους ή να προσαρμοστούν. Πίστευαν ότι, εφεξής, από τους ανθρώπους αυτούς μπορούσαν να προκύψουν καλοί στρατιώτες, που ήταν τόσο απαραίτητοι στη συγκυρία του πολέμου.

Η Γκεστάπο, από την άλλη μεριά, δεν ήταν τόσο αισιόδοξη, καθώς γνώριζε την ανθεκτικότητα των περισσότερων αντιφασιστών και φοβόταν ότι θα εξακολουθούσαν την παράνομη δράση τους και στον στρατό. Τα αιτήματα από την πλευρά των στρατολογικών περιφερειών περί επαναφοράς πολιτικά καταδικασθέντων στην κατηγορία του ανάξιου εξετάζονταν από την Γκεστάπο με υπερβολική σχολαστικότητα, ακριβώς όπως και οι αιτήσεις μεμονωμένων προσώπων. Οι «Οδηγίες για την αξιολόγηση των αιτημάτων επανάκτησης της αξιοσύνης για πολεμική υπηρεσία σε πρόσωπα με πολιτική καταδίκη», που εκδόθηκαν στα μέσα του 1942, ορίζουν τα εξής:

«Απαραίτητη προϋπόθεση για τη θετική εισήγηση σχετικά με κάθε τέτοιου είδους απόδειξη της αξίας είναι η διαπίστωση του βαθμού αποδοχής του καθεστώτος.

Απαιτείται σχολαστική εξέταση της πολιτικής συμπεριφοράς μετά το πέρας της ποινής ή της προστατευτικής κράτησης (Schutzhaft), ειδικά σε περιπτώσεις που εμπίπτουν στην κατηγορία III A 1 α. Για θετική εισήγηση δεν αρκεί η διαπίστωση ότι

13. BArch, R22/1227, φ. 2.

ο καταδικασμένος δεν έχει εμφανίσει πολιτική δραστηριότητα ή ότι επιδεικνύει εξωτερικά καλή διαγωγή. Πρέπει να προκύπτει σαφώς από την έρευνα ή να συνάγεται με βεβαιότητα από την τωρινή συμπεριφορά ότι, μετά το πέρας της ποινής για αδίκημα ή της προστατευτικής κράτησης, υπάρχει και διαρκεί επί μακρόν – κατά μέσο όρο τρία χρόνια – πραγματική μεταβολή της συνείδησης όπως την εννοεί ο εθνικοσοσιαλισμός.

Ενδεικτικά στοιχεία επ’ αυτού αποτελούν και οι πληροφορίες που προέρχονται από αξιωματούχους ή μέλη του κόμματος σχετικά με τη συμμετοχή ή τη συνεργασία με εθνικοσοσιαλιστικές οργανώσεις, όπως η Εθνικοσοσιαλιστική Οργάνωση Λαϊκής Πρόνοιας (Nationalsozialistische Volkswohlfahrt / NSV), ο Σύνδεσμος Αεράμυνας του Ράιχ (Reichsluftschutzbund / RLB), αλλά όχι η συμμετοχή στο Γερμανικό Μέτωπο Εργατών (Deutsche Arbeitsfront / DAF), γιατί από εμπειρία γνωρίζουμε ότι σε αυτό μπορεί να είναι μέλη και εχθροί του κράτους για λόγους κοινωνικοοικονομικούς. Επιπλέον ενδεικτικά στοιχεία αποτελούν η παρουσία σε εθνικοσοσιαλιστικές εκδηλώσεις, το ενδιαφέρον για όσα συμβαίνουν στον εθνικοσοσιαλισμό, οι οικονομικές δωρεές (αναλογικά και με το ύψος του εισοδήματος), η συνδρομή στον εθνικοσοσιαλιστικό Τύπο κ.λπ.»¹⁴

Μερικές φορές η Γκεστάπο καλούσε σε ανάκριση ανάξιους πολεμικής υπηρεσίας που βρίσκονταν υπό κρίση, με σκοπό να ελέγξει τη στάση τους απέναντι στο «τιμητικό καθήκον προς τον γερμανικό λαό». Μια τέτοια ανάκριση περιγράφει ο Φριτς Νέτερ (Fritz Näther):

«Στο διάστημα μεταξύ πρώτης και δεύτερης ιατρικής εξέτασης, με αναζήτησε ο κομματικός υπεύθυνος της συνοικίας μου για να με πείσει να απευθύνω ένα αίτημα “επανάκτησης της τιμής” στον

14. BArch, R22/1226, φ. 354-356.

Φίρερ. Εκείνοι, από την πλευρά του κόμματος, θα έβλεπαν θετικά το αίτημα. Αυτή τη “γενναιόδωρη” πρόταση μπορούσα να την παρακάμψω χωρίς μεγάλη δυσκολία, ωστόσο δεν συνέβη το ίδιο και με μια δεύτερη παρόμοια, αρκετά πιο περίπλοκη. Μια μέρα έλαβα μια πρόσκληση να πάω στον αριθμό 1 της Μπίσμαρκστρασε, στον κεντρικό σταθμό του τρένου, ένα σημείο που για πολλούς αντιφασίστες της Δρέσδης σηματοδοτεί ακόμα και σήμερα μια δυσάρεστη ανάμνηση. Εκεί βρισκόταν το αρχηγείο της Γκεστάπο στη Δρέσδη [...].

Κατά το συνήθειο, με οδήγησε ένας άντρας των Ες-Ες στο σχετικό δωμάτιο, όπου κάθονταν δύο πολίτες. Ο πρώτος δεν διέκοψε καθόλου την εργασία του, ενώ ο δεύτερος μου υπέδειξε να καθίσω σε μια καρέκλα μπροστά από το γραφείο του. Μετά άρχισε να μιλάει μαζί μου με φιλικό τρόπο, κάτι που δεν συνηθίζόταν σε αυτές τις εγκαταστάσεις. Ρώτησε πώς είμαι, για τις συνθήκες εργασίας μου, για τυχόν έγνοιες, εάν η προηγούμενη πολιτική μου τοποθέτηση μου δημιουργεί δυσκολίες, τι κάνουν οι συγγενείς μου (ήταν απολύτως κατατοπισμένος σχετικά με την οικογενειακή μου κατάσταση!) και έφτασε, φέρνοντας τη συζήτηση στον πόλεμο, στον πραγματικό σκοπό της συζήτησης. Φυσικά, περίμενα από στιγμή σε στιγμή κάποια παραπλανητική ερώτηση και ήμουν εξαιρετικά προσεκτικός και συγκεντρωμένος, αλλά τίποτα τέτοιο δεν συνέβη. Η όλη συζήτηση είχε αποκλειστικό και μόνο σκοπό να με προετοιμάσει ψυχολογικά, ώστε να δεχτώ την παραίνεσή του να υποβάλω αίτημα προς τον Φίρερ για να αποκτήσω την ιδιότητα του αξιόμαχου. [...] Σίγουρα κατά τη διάρκεια της συνομιλίας δεν αποκόμισα από εμένα κάποια “κακή εντύπωση”. Ήλπιζε να κερδίσει για λογαριασμό του Χίτλερ [...] έναν παραπλανημένο Γερμανό εργάτη και να συμβάλει έτσι στην “τελική νίκη”.

Ήταν πολύ δυσάρεστο που έπρεπε να τον απογοητεύσω και προσπάθησα να του το φέρω όσο πιο μαλακά γινόταν. Τον παρακάλεσα να δείξει κατανόηση επειδή κινιόμουν τόσον πολύ καιρό

σε μαρξιστικά περιβάλλοντα σκέψης [...] και ακόμα δεν τα είχα ξεπεράσει πλήρως. Δεν θέλω, είπα, σε καμία περίπτωση να δημιουργήσω την εντύπωση ότι πηγαίνω όπου φυσάει ο άνεμος ή ότι αλλάζω συνειδήσεις σαν τα πουκάμισα. Χρειάζομαι εκ μέρους σας λίγη υπομονή, του είπα, ωστόσο, σαφώς είμαι έτοιμος να εκπληρώσω το καθήκον μου απέναντι στον Φίρερ, τον λαό και την πατρίδα, εάν κληθώ. Καθώς ο συνομιλητής μου πίστευε ότι “με το καρότο” θα έφτανε πιο κοντά στον στόχο του, βρεθήκαμε στην κωμική κατάσταση η συνομιλία μας να διεξάγεται αν όχι σε ατμόσφαιρα ομοφωνίας, πάντως με έναν τρόπο που δεν αντιστοιχούσε στον χαρακτήρα του μέρους όπου βρισκόμασταν.

Όσο πιο σύντομα έγινε ξανά σαφές πού βρίσκομαι και περί τί-νος επρόκειτο, και μάλιστα από την παρέμβαση που έκανε στη συνομιλία μας ο τρίτος άντρας. [...] Καθώς είχα την πλάτη μου στραμμένη στη μεριά του και αυτός ήταν πολύ ήσυχος, είχα σχεδόν ξεχάσει την παρουσία του. Αλλά φαίνεται ότι η συνομιλία μας από την αρχή δεν του άρεσε καθόλου. Ο τόνος της φωνής του κάτι τέτοιο πρόδιδε.

“Ηλίθιε”, αποκάλυψε τον συνάδελφό του – κι εγώ θεώρησα ότι ο βαθμός του του το επιτρέπει. “Μα δεν βλέπεις ότι σε δουλεύει, ότι σε κοροϊδεύει, ότι μέσα του χαίρεται που βρήκε στην Γκεστάπο έναν τέτοιο βλάκα που πιστεύει τις κολακειές του; Δεν καταλαβαίνεις ότι απόψε θα συναντηθεί με τους συντρόφους του και θα ρίξουν πολύ γέλιο εις βάρος μας [...]; Οι εγκληματίες της κομμούνιας καθόλου δεν ενδιαφέρονται να πάνε στον στρατό, περνάνε μια χαρά. Όσο οι δικοί μας άνθρωποι χύνουν το αίμα τους στα μέτωπα, αυτοί εδώ περιμένουν την ώρα που θα έρθει η δική τους σειρά να αναλάβουν την κατάσταση. Αυτό το λουμπεναριό πρέπει να το χειριστούμε εντελώς διαφορετικά. Εάν ήταν στο χέρι μου, αυτόν εδώ τον τύπο θα τον πήγαινα κάπου αλλού. Να το θυμάσαι αυτό: Αν μάθουμε το παραμικρό για σένα, τότε θα βρεθείς κάπου που ξέρουν πώς να ξεριζώσουν από μέσα σου όλες αυτές τις μπουρδες”.